

קדושת ציון

דעת תורה בנושאי ארץ הקודש ת"ו • דרישת ציון על טהרת הקודש
מופץ ב-6,000 עותקים בכל ריכוזי היהדות החרדית

דבר העורך הרב יהודה אפשטיין

הימים הנוראים היו ואינם, וגם חג האסיף והעצרת שאחרי כבר מאחורינו, ואנו שבים לשגרת היום-יום, להתמודדויות הרגילות של ימי החול. וכאילו על-מנת להזכיר לנו שטרם הגענו לשלווה המובטחת, באו בעצם ימי המועד פראי האדם בני השפחה וטבחו בעם ה', משל היינו עדיין בקישינב וטרם זכינו לעלות לארץ נחלת אבותינו. אף בשעה שנכתבות שורות אלו, שורר הפחד בקרב עם ה', ושם שמים מחולל ברבים, שעה שאותם פראים זועקים "אללה הוא אכבר". באותה עת הפכה קריאת "שמע ישראל" אצלנו לזיכרון של לפני המוות, תחת אשר אמורה הייתה להיות תרועת הניצחון של היהודי, כשהוא מוחץ את האויב הערבי.

מציאות זו, השוזרת יחדיו שמחה ויגון, פריחה וקמילה, על כל המורכבות שבדבר, היא אשר יוצרת בקרב רבים תחושה של

- המשך בעמודים הבאים -

דעת תורה

מאת מרן רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל בעל "חזון יחזקאל"

ממך הקדמת ספרו "ארץ ישראל - נחלת עם ישראל"

ההודאה בספר הספרים והכפירה בברית אשר כרת ה' עם אבותינו על ירושת הארץ, שני דברים אלה המכחישים זה את זה, אם הם יוצאים מפי בני ברית אלה על עניות הדעת של בני אדם, אשר הגלות ושעבוד מלכויות השפילו את רוחם והפחיתו את מדת הסתפקותם הנפשית, והם מסתפקים בחיים שיש בהם בושה וכלימה וחלול שם ישראל, אך אם אין בהם שפיכת דמים וביזת הרכוש ויש להם קורת רוח במצב ישראל בין העמים שיש בו חלאת האנטישמיות, אך אם אין בו שנאת ישראל מעשית של שוד ורצח. ועל קלון עבודתם וירידתם המוסרית עד כדי מכירת יהדותם בנזיד עדשים, הם שמים מסוה של אשליית האמנציפציה של תורה קוסמופוליטית. ואם שני הפכים אלה שהם "תרתני דסתרני" נאמרים ונשנים בפי אנשים שאינם בני ברית אשר על הבייבל גאותם, הלא הם מטילים דופי באמונתם שבשעת צרכם הם מראים את עצמם כמושפעים מכתבי הקודש, והדברים האמורים בהם ביחס אל עם הספר, אינם מקובלים אצלם ואינם סומכים עליהם.

♦ ♦ ♦

היכול לפקפק בתוקף המשפטי החרות על לוחות העדות שנחלת עם ישראל היא להם חלק אי-ליהי ממעל, העם השולח שי למלכו ביום שניתן כתר מלכות בראשו את התנ"ך בצרוף הדברים האלה: "הננו מגישים לך מנחה ספר זה — סגולת התבל ומלואה. בו חכמה, משפט הוא למלך ואלה הם דברי אי-להיים חיים?" ■

קשר עם ישראל עם ארץ ישראל הוא קשר ארצי ושמיימי, ולפיכך הוא קשר נצחי שלא ינתק לעולם. אגוד כפול זה דנשקי שמיא וארעא אהדי, תחיבתו הראשונה בנחלת אבות מתנת אי-להיים, ואחרי כן נעשה קשר של קיימא בקשר עליון מן התורה במעמד הר סיני. הלא "רבו (רובי) תורתו כמו זר נחשבו" על ארץ אחרת, ואינם מתקיימים אלא על האדמה הזאת שהיא המקלט האחד בכל ארצות התבל לנו ולרוחנו "שארץ ישראל ראויה לתורה ואין התורה שלמה אלא בארץ ישראל" (הרמב"ן. ועין נפישו על המורה נבגי' ט, ב. ועמ' יא, יב). "כי ישראל קרואים נחלת השם והארץ היא נחלתו, והתורה תלויה בשניהם - בעם השם על נחלת השם, והעוזב אחת עוזב השנית, ואמרו בבראשית רבה (פ' ל"ג) אם נכנסים לארץ מקבלים אי-להי' (הגריעב"ץ נהקדמנו נסיון מפלי' צ"ח יעקב"). ויפה אמר מי שעמד על אמת זו: מצב היהודים הוא מיוחד במינו. שאלות העם הדת והארץ קשורות אצלם זו בזו, במדה שאין דוגמתה בשום עם בשום דת ובשום ארץ (בלפור).

♦ ♦ ♦

להאמין בכתבי הקודש ולכחש בנצחיות עם ישראל על ארץ אבות — אין לך סתירה גדולה מזו. ואינה מתישבת אפילו בשפתי חלקות של האדם המודרני אשר למד את פיו על ידי "גלוי וכסוי בלשון", שדברים היוצאים מלב עקש ופתלתל יהיו נשמעים במוצאי שפתיו כדברים ישרים ונכוחים.

לכאן על-מנת ללמוד, ואשר יש לעוררם על חובת הישיבה הקבועה בארץ, וכן עבור אחינו שבגולה, אשר הערבות ההדדית מחייבת אותנו לעוררם על חובתם לעלות לארץ נחלת ה'. ישנן עוד פעולות רבות שברצוננו לבצע מלבד העלונים, על-כן אנחנו מבקשים לתרום בעין יפה, והחותם על ה"ק — הרי זה משובח לתרומות (ולכל ענייני העלון) ניתן לפנות לטל' - 052-7147590 או לדוא"ל qdushat.zion@gmail.com

קורא יקר! קראת את העלון ונהנית? אתה מבין את גודל החשיבות שישנה בכך שהקול הצלול והברור הזה יגיע לכל מקום על בסיס קבוע? אנא תרום בעין יפה להמשך הפצתו ולהרחבתו של העלון. עלויות ההדפסה הן גבוהות וההפצה נעשית בהתנדבות על-ידי בחורים ואברכים נמרצים המבינים את חשיבות העניין. בעזר ה' מתוכנן לצאת גם עלון בשפה האנגלית, וזאת לאור הבנת החשיבות המיוחדת שישנה בכך עבור יהודים רבים המגיעים

כח מעשיו הגיד לעמו

הרב בנימין הלוי

הרי לכאורה ענין התורה הוא הבאת חוקיה ומשפטיה, ואגב אורחא היא מזכירה את תולדותיהם של ישראל וסיפור דברי ימייהם. אולם לאמיתו של דבר, כשזורדים לעומקם של דברים, רואים כי צורת התורה הפוכה מדעתנו.

ספר בראשית מראשו ועד סופו עוסק בענייני הבטחת הארץ ותחילת ההאחזות בה, ההבטחות לאברהם בניסיון לך לך, בפרידת לוט, בעקידת יצחק, בברית בין הבתרים ובברית המילה, ואחריו ליצחק וליעקב, כאשר חלק מן ההבטחות מלוות בפעולות מעשיות שתהא נוחה להכבש לפני בניו (כמבואר בב"ב ק. גבי אברהם ובחולין צ"א: גבי יעקב).

ההאחזות בארץ מבוצעת בצורה מעשית ע"י קניית שטחים בארץ בכסף בשטר ובחזקה, (חברון - ע"י אברהם, הארות בגרור רחובות - ע"י יצחק, שכם - ע"י יעקב).

אף סיום החומש הראשון מסתיים ב"אל נא תקברני במצרים" ובמסע בני ישראל לקיום בקשת יעקב להקבר דווקא בארץ ישראל.

יתר על כן, לא מצאנו שהובטח לאבותינו שיקבלו בניהם את התורה ואת מצוותיה (אלא שהם מעצמם העמידו את ביתם בתיקון שלם כמ"ש כי ידעתיו למען אשר יצוה וכו' ושמרו דרך ה', וגם שם צ"ב המשך הכתוב "למען הביא ה' על אברהם את אשר דיבר עליו" דהיינו הבטחת הארץ המוזכרת בכל מקום, וכי העמדת ביתו בדרך הישר היתה בעבור קבלת הארץ?). ואילו על ארץ ישראל ההבטחות חוזרות ונשנות בסגנונות שונים ובהזמניות שונות.

חומש שמות אף הוא עוסק בתהליך התהוותו לעם, ובאופן פשוט היינו מצפים שידגש העניין המרכזי ביותר בעמידתו כעם שהוא קבלת התורה ומצוותיה, וכדברי רס"ג ש"אין אומתינו אומה אלא בתורתיה". ולמרבה הפלא, כשאנו מתבוננים בדברי ה' למשה בבשורת הגאולה אין אנו מוצאים אלא את עניינה של ארץ ישראל. בפרשת הסנה הוא אומר: "וארד להצילו מיד מצרים ולהעלתו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש". וכן בציוויו לאמר לבני ישראל

"אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום 'כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים', שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקדוש ברוך הוא היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו" עכ"ל רש"י מדברי רבי יצחק שבמדבר תנחומא.

והקשה הרמב"ן - "כי צורך גדול הוא להתחיל התורה בבראשית ברא אלקים, כי הוא שורש האמונה, ושאינו מאמין בזה וחושב שהעולם קדמון, הוא כופר בעיקר ואין לו תורה כלל".

ועוד יש להקשות, שכיון שלדעת רבי יצחק היה לו לפתוח במצוות הפסח שבפרשת החודש הזה לכם, והיינו משום שהתורה הינה ספר חוקים והוראות וראוי היה שיפתח הספר בעיקר עניינו, אם כן לא מובן מה תירץ בזה שנאמרה כאן זכותם של ישראל בארץ, והרי עדיין אין זה ענין הספר.

ועוד, עדיין יש לשאול, שהרי כל ספר בראשית ותחילת ספר שמות אינם עוסקים במצוותיה של תורה. אמנם ע"ז י"ל, דודאי ראויים ענייני מעשה בראשית להכתב בתורה כמ"ש הרמב"ן (עיי"ש שתי' באופן אחר), אלא שקושיית ר"י לא היתה אלא על הסדר, שהיה לו להתחיל מן המצווה הראשונה, ואח"כ לבאר השתלשלות מאורעות העולם. אולם אחר שכבר התחיל מבראשית, אינו רואה קושי בכך שהמשיך כסדרו עד יציאת מצרים וקבלת המצוות.

אך אם כנים הדברים, שוב אנו תמהים, שהרי מכיוון ששאלתו לא נשאלה אלא על הפתיחה, שהיה צריך לפתוח בעיקר תוכן הספר, שהוא המצוות, א"כ לא מובן מה תירץ ב"כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים", וכי דבר זה לא היה יכול להכתב לאחר מכן, תוך כדי הבאת כל מעשי בראשית ומעשי האבות?

אולם כאשר אנו מתבוננים בסדרה של תורה, נמצא דבר שהוא הפלא ופלא בחיבתה של ארץ ישראל.

בלבול, של תהיה ושל ערפול מושגים, עד שקשה מאד לאדם מן הישוב, אף אם זכה להימנות על חובשי ספסלי בית המדרש, לתפוס כיאות את התמונה בשלמותה ולהבין, כי הכל כלול באותו מארג מופלא ומכוון ביד אמן על-ידי ה' אלוקי ההיסטוריה, אלוקי ישראל, וזאת על-פי תכנית עם מבנה מסודר מן המסד ועד הטפחות, אשר שורשה ברצון ה' בעת בריאת העולם וסופה בגאולה השלמה, אליה אנחנו מיחלים.

ואכן, התגובות להן זכינו מכם, הקוראים, אחר הגיליון הראשון, הוכיחו בעליל, כי קיימת כמיהה עצומה בקרב יראי ה' לשמוע את אותו קול צלול וברור בכל אותן סוגיות בווערות, אשר גורל עמנו תלוי בהם, ואשר עקב עיוות השקפתי, נותקו במשך הזמן מכלל המושגים התורניים, והפכו למעין נושאים "חילוניים", שאין מקומם בבית המדרש. ההרגש הטבעי בקרב רבים מלומדי התורה הינו שלא יתכן לומר על נושאים כה חשובים, כי אין לתורה מה לומר עליהם, וכי יש לפנות בנוגע אליהם ל"מומחים" כפי שעושים בענייני רפואה או בעת קבלת החלטה כלכלית. כל המתבונן בכתבי הקודש מתרשם, כי אלו בדיוק הם הנושאים אליהם מקדישה תורתנו את עיקר שימת הלב. עבור רבים, היה עצם העיסוק התורני באותן סוגיות משום חידוש מרענן, אף לפני שדנים בעצם הדברים שנאמרו.

יותר מכל דבר אחר, היו אלו התגובות הנלהבות שלכם, הקוראים, אשר חממו את ליבותינו ונתנו לנו את הכח להמשיך בהוצאת העלון, על כל העמל הכרוך בכך, ועם כל ההוצאות הנלוות, שאינן מועשות כלל. עקב הצורך להקיף ככל הניתן את הנושאים השונים ומפאת אותו צמא שקיים בקרב הקוראים לחומר איכותי ומגוון, החלטנו אף להגדיל את העלון ולהוציאו בששה עמודים, על-אף הקושי הכלכלי שבדבר

(מנמימות חומר כתיבה, לעומת זאת, לא היה כל קושי, ועיקר הקושי נעמדת העריכה נובע מכן שללעננו,

"אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני ... אל ארץ זבת חלב ודבש".

יתר על כן, כל זכותם של ישראל לצאת ממצרים מבוססת על זכותם לקבלת ארץ ישראל, כמ"ש בריש פרשת וראא "וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגריהם אשר גרו בה. וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר את בריתי". כלומר, שבזכות צעקתם זכר ה' את בריתו לאבות לתת את הארץ לבנים, ולכן הוצרך להוציאם ממצרים.

נמצא, כי ארץ ישראל היא עיקר יציאת מצרים, ואילו מעמד קבלת התורה לא מוזכר אלא באגביות בתוך פרשת הסנה "וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה".

גם פרשיות המשכן והמקדש עיקר עניינם הוא ארץ ישראל, שהרי בעניין זה אמרו בגמ' (זבחים ק"ט.) "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה אל המנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים", הרי ששלמות המשכן וענייניו אינה אלא בארץ ישראל.

נמצאנו למדים, כי עיקר ספר שמות אף הוא סובב בעניין ארץ ישראל, ואילו מעמד הר סיני אינו אלא הכשר והכנה בדרך ביאתם לארץ.

אף ספר תורת כהנים - רבים מפרשיותיו ואף מהקרבנות הנזכרים בו לא נהגו כלל במדבר, ואף הקרבנות שנהגו במדבר אינן אלא בדרך עראי עד שיבואו אל המנוחה והנחלה בארץ הקודש.

מספר במדבר ואילך אנו עוסקים ממש כבר בתחילת הכיבוש והכניסה לארץ (מלבד מאורעות ודינים פרטיים הנוגעים למסעי בני ישראל במדבר).

ספר דברים כולו הינו צוואת משה לישראל בכניסתם לארץ, כאשר כל עניין הספר סובב והולך בתוכחת מוסר איך יזכו לירש אותה ואיך יזכו לחיות בה. אף בסדרי המצוות המובאות בו, שאינן מעניין כי תבוא אל הארץ ומצוות כיבושה, מסיים בהן תמיד בעניין זה, "למען ירבו ימיכם... על האדמה..." "שמע אל החקים ואל המשפטים... למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ..." "העידתי בכם... כי אבד

תאבדון מהר מעל הארץ... לא תאריכון ימים עליה..."

נמצא, כי כל התורה כולה ספרה של ארץ ישראל היא, וממילא אין מתאים לפתיחתה יותר מעניין זה של "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גויים".

אמנם, עניין זה צריך ביאור, כיצד יתכן לומר שחשיבותה של ארץ ישראל גדולה מחשיבות מצוותיה של תורה. ואכמ"ל בעניין זה, שעיקר עניין התורה והמצוות אינו אלא בארץ ישראל.

וכבר מצאנו דבר זה בספרי (הובא ברש"י דברים י"א, י"ח) - "ושמתם את דברי אלה וגו', אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצוינים במצות, שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים", והמשמעות הינה שעיקר עניין המצוות אינו מתקיים אלא בארץ ישראל, ואילו בחו"ל אינן אלא כדי שלא ישתכחו בשובם לארץ. ובביאור דבר זה יש להאריך, ואי"ה אולי נזכה לבאר מעט ממנו, ועוד חזון למועד.

הודעה משמחת לקוראים היקרים

הרעיון המובא במאמר זה, ולפיו ירושת ארץ-ישראל היא תכלית קיום התורה, מבואר בהרחבה וביתר פירוט בקונטרס שיצא לאור מאת הרב חיים פרידמן. שמו של הקונטרס: "קדושת ארץ-ישראל - ראש לכל הקדושות". ניתן להשיג את הקונטרס במערכת של אגודת "קדושת ציון" בדוא"ל qdusht.zion@gmail.com

המשך דבר המערכת

אינו יכולים להכניס את כל המומרים האיכותיים והמעולים למון העלון, ולעמים עלינו להכירע ממון כאלו שמאמר נפלא לא יכנס הפעם). אנו מקווים שציבור הקוראים ידע להעריך זאת ויעניק לנו אף מממונו על-מנת שאכן נוכל להתמיד בהוצאת העלון במתכונת מוכבדת זו.

לצד אותן תגובות נלהבות מפי רבים אשר אמרו שחיכו שנים רבות לעלון מן הסוג הזה, היו, כמובן, גם כאלו ששאלו, הקשו וחלקו על דברים שונים שנאמרו, כמו גם על הרוח הכללית, אשר על-פי דברי המתלוננים אינה תואמת את ההשקפה עליה גדלו. כפי ששמחנו בסוג הקוראים הראשון, כך אנחנו ששים על הסוג השני. בעוד שהתומכים מחזקים את הלב ומעודדים אותנו בכך שיש תמיכה רחבה בקרב כל שדרות ציבור היראים במסרים העולים מהעלון, כך המתנגדים והמקשים מסייעים לנו ללבן את הסוגיות ולהעביר אותן במצרף הביקורת על-מנת שתצאנה מזוקקות וטהורות לאמיתה של תורה.

באופן כללי, אנחנו שואפים להשיב על

השאלות השונות שעולות על-ידי הבאת מאמרים שמלבנים את הסוגיה הנידונה, ולעיתים יווכח הקורא לראות, כי השאלה למעשה עקורה מיסודה אם רק לומדים את הנתונים בצורה יסודית. המדור "שור" דרישת ציון" ייוחד לשאלות ספציפיות שנשמעות מפי קוראים רבים, ואשר מחייבות התיחסות פרטנית. אולם באופן כללי, אין בכוונת העלון להטיל את עיקר משקלו על מענה לקושיות ולנהל מערכת יווחים בסגנון טוען ונטען, כי אם להציג בפני הקוראים דרך סלולה ללא מהמורות ומעקשים, אשר אמיתותה ניכרת מתוך עצמה. דוגמא לאותה גישה ניתן למצוא בגיליון שלנו במאמרו המאלף של הקורא י. מאיר, והיא מבצבצת ועולה גם בשאר המאמרים במקומות שונים.

וראוי כאן להעיר הערה אחת כללית, אשר אמנם עולה מאליה מתוך מכלול המאמרים, אולם ראיתי לנכון להביאה כאן בשל כמות השואלים הגדולה אשר נגעו בנקודה זו בצורה כזו או אחרת. ועל-כן באנו כאן למסור מודעה, כי לא באנו

לעורר על קיומה של עוד מצווה נשכחת מהתורה, ואיננו פועלים מטעם החברה לקיום מצוות נדירות. גם לא באנו לעורר את הציבור לכך שהרמב"ן מונה את ישיבת הארץ כאחת מתרי"ג מצוות, ולא שרש"י והרמב"ם אף הם מודים להלכה כי ישנו חיוב לישוב בארץ ולרשתה. הנקודות הללו כולן הינן בעלות חשיבות מצד עצמן, ומדי פעם תקבלנה ביטוי בעלון. אולם המטרה העיקרית שלנו הינה לעורר על היסוד הגדול, ולפיו ארץ-ישראל מהווה את המסגרת ההכרחית לקשר שלנו, עם ה', עמו, ושללא אותה מסגרת, הקשר הינו תלוש, חסר חיות ומנוון. החשיבות שבדבר והחומרה שבהעדרו אינם מאפשרים שנתחסס לכך במנוחים רגילים, ואיננו רשאים לשקול את ערך הדבר על המאזניים הרגילות של מצווה חיובית או קיומית, של חיוב מדאורייתא או מדרבנן ושל עוד גדרים מן הסוג הזה. למה הדבר דומה? לאב שמצווה את בנו לעשות דברים מסוימים ולהתרחק מאחרים, והוא מבטיח לו מתנה עבור כך

קוראים כותבים

'שובי אל עדיך'

צורת קיום התורה ולימודה, ולא אך על השיבה לארץ ישראל כפשוטו. על הפסוק "ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר ה' נתן לכם ושמתם את דברי אלו", 'אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצוינים במצוות שכשאתם חוזרים לא יהיו בעיניכם כחדשים... כך אמר להם הקב"ה לישראל בני היו מצוינים במצוות, שכשאתם חוזרים לא יהיו חדשים לכם, הוא שירמיהו אומר הציבי לך ציונים שימי לך תמרורים, והביאום רש"י והרמב"ן על פסוקים אלו.

ודעת לנכון נקל, שאם מצווים אנו בשימת ציונים ותמרורים למען נזכור הדרך שנחזור לארץ ישראל, עאכ"כ שאנו מצווים אף לחזור לארץ ישראל, ומבחינת דרשת הפסוק, שצריכים אנו לחזור לצורה של התורה בארץ ישראל, ולא להסתפק אך בהצבת הציונים והתמרורים, בלא לחזור בפועל לתורה שאינה אך לזיכרון. וכפי המשך הנבואה שם, דבר זה מוטל עלינו, שהלא עתה מהלך חדש יש 'נקבה תסובב גבר', ואל לנו לחכות בזה לאיתות משמים, כיון שמעשינו כאן הם אלו שביבאו אף את הסייעתא מלעילא.

הוא אומר, שכאשר חזרנו לארצנו, לארץ ה', מוטלת עלינו מצוה מדברי קבלה 'שיתי ליבך למסילה דרך הלכת שובי בתולת ישראל שובי אל ערייך אלה', מצוה עלינו להתבונן את הדרך בה עברה תורתנו מארץ ישראל לבבל, ולהחזיר עטרה ליושנה ולשוב אל ערינו אלה, אל התורה כפי שהייתה במקורה בארץ ישראל, 'שובי אל ערייך אלה'.

דבר זה דורש מאתנו, עבודה רבה, עקבית ומאומצת, להתחקות אחר שורשי ההלכה, אחר עומק סברותיה, אחר כל הציונים והתמרורים המגלים לנו על צורתן החיה של המצוות, אחר הצורה הפעילה של המצוות המתקנת את כל העם, הן בדיני ממונות, הן בבין אדם למקום, הן בדיני קדושת ישראל, ובצורה זו לעסוק בתורה, בצורה זו לפסוק בשאלות המתחדשות

היא, בתורה ובמצוותיה. התביעה שאנו נתבעים לפעול ולעשות היא בתורתנו! ואכן, מצאנו כמה וכמה פסוקים שבפשוטם אינם מתעסקים אלא בארץ ישראל החומרית, אמנם חכמינו ז"ל הדריכונו ללמוד פסוקים אלו אף על צורת לימוד התורה וקיומה. ובעזרת אלקינו נעמוד כאן על שני פסוקים כאלו, שבהם טמונה אף התשובה לשאלה בה פתחנו, מה אומר לנו צמד המילים הללו 'ארץ ישראל'?

א. הנביא ירמיהו, נביא הזעם של החורבן, מנבא לעם ישראל לאחר יציאתם לגלות בבל, "הציבי לך ציונים, שימי לך תמרורים, שיתי ליבך למסילה דרך הלכת, שובי בתולת ישראל שובי אל ערייך אלה, עד מתי תחמקין הבת השוכבה כי ברא ה' חדשה בארץ נקבה תסובב גבר" (ירמיהו, כג). כאשר פשוטו של מקרא הוא, שמצוה הנביא לישראל ליתן ציוני דרך וסימנים למסלול הליכתם מארץ ישראל לבבל, למען יוכלו לחזור ולשוב לעריהם. ועוד דוחק בהם הנביא בשם ה', שלא יתחמקו ויתעצלו מלשוב לארצם עד שישביב אותם ה', כיון שעתה מתחדש מהלך חדש בעולם, שהנקבה (כנס"י) מתחילה לסובב ולחזור אחרי הגבר (הקב"ה) [וכידוע למבינים, שכן הוא בפנימיות הענין, שככל שמתקרבים לאחריית הימים, לספירת המלכות יום שכולו שבת, אז עיקר העבודה מתחילה מלמטה, ומאיתערותא דלתתא אף מושפע האיתערותא דלעילא, כידוע].

אמנם רבותינו בספרי פירשו פסוקים אלו על

כאשר בא לידי הגליון הראשון של 'קדושת ציון' וקראתיו, עם כל מה שהזדהיתי עם הרעיון של ארץ ישראל, ונהייתי מאד ממכתבו המאיר של רבינו האור שמח זללה"ה, אך לא הבנתי מה רצונו מאתנו, ומה היא מטרת האגודה? הרי ב"ה אנו כבר נמצאים כאן בארץ ישראל, אולי צריך לפרסם את זה באמריקה, אבל מה גליליון זה ולנו? שוב חשבתי לעצמי, שמא רוצה הוא שנכבוש את כל הארץ מידי הערבים? אך מה אנו מה חיינו, והלא אין לנו אף תופס רובה אחד, ולא כל כלי מדיני, ואף אם כן יהיה בידינו כח מדיני כל שהוא, הרי דברים רבים יש לנו לעשות בארץ הנמצאת כבר בידינו למען התורה ומצוותיה, קודם שנגסה לכבוש עוד אי אלה חבלי ארץ נוספים.

אמנם עד שתמהתי על הגליון, תמהתי על עצמי, הרי ודאי לא לריק אנו נמצאים כאן, ולא לחינם השיבנו אלקינו לארצנו, ואף אם נאמר שאין זה אלא הקדמה להקדמה לגאולה, הרי ודאי שדבר כה משמעותי דורש אף שינוי מסויים מצידנו, ומה הוא הדבר? מה דבר זה דורש מאתנו? מה ה' אלקינו שואל מאתנו במציאות זו? על מה אנחנו יושבים?

כיון שברור שענין ארץ ישראל אינו אך פיסת קרקע, כי אם לב ליבה של התורה והמצוה, וכפי שהובהר ממכתבו של רבינו האור שמח זללה"ה [שהובא כאן בגליון הקודם], יוצא איפה שעיקר התוצאה של ארץ ישראל, בתורתנו

המשך דבר המערכת

העיניים, בכדי שאכן נבין את מהות הקשר שלנו עם בורא עולם, ונזכה שישרה את שכינתו בתוכנו. במאמרו של הרב בנימין הלוי שבגליון זה אנחנו רואים כיצד עיקרון זה עובר כחוט השני לכל אורך ספר התורה, ואנו תקווה, שהמסר יובן כראוי לחשיבות הגדולה שטמונה בו.

לקוראים היקרים! עקב סיבות טכניות, לא הופיע החודש המדור "אז נדברו" מאת הרב אריה סגל. בל"ג הוא ימשיך להופיע כסדרו בגליון הבא. עמכם הסליחה.

שלכם, העורך.

■

ככל יום, ובצורה זו לקיים את כל המצוות, עד אשר יאמרו כל הגויים 'מי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת'.

המשך קוראים כותבים

'שובי אל ערייך'

ביום הראשון צריך שכבר יהיו המינים הללו, שכבר ביום זה עלינו לשמוח עמם לפני ה'.

אמנם, ע"ד תושבע"פ קבעו רז"ל שהכשר מצוה זה של

לקיחת ד' מינים הוא מצוה בפנ"ע ומדאגבהי נפק ביה כדרך קנין, ואף בגבולים חייבים בהכשר זה אף אם אין יכולים להמשיך יותר, אלא הוא כבר צווי שיהא לו ד' מינים בכדי לשמוח בהם. והנה כידוע צורת השמחה היא בנענועים וכעניין הכתוב (שמאל ב' י) - 'ודוד וכל בית ישראל משחקים לפני ה' וכו' ובעצי ברושים', והיינו שדרך היא לשמוח ולרקוד בנענוע ענפי עצים [ועי' תרגום שני (ספרי ג' ט) - עה"פ ודתייהם שונות מכל עם והדרין בהושעא ושוורין ורקדין היך גדיין], וודאי אין הדרך לעשות כ"ז בעדינות,

כי אם בשמחה פורצת גבולות, ומטבע הדברים כבר אי"ז כבשעת לקיחתו, וודאי אין זה מצורת השמחה להקפיד שיהו הד' מינים תמימים כל ז' [וכדחזוין שהבורים אינם מנענעים ומכסכים מחשש פיסול], ודומה הדבר לחתן שקונה לעצמו כלים נאים להתנאות בהם בכלולותיו ואז דואג שיהיו נאים וייראו עליו בצורה נאה, אבל מאז שהחלה השמחה אין לבו אלא על השמחה ולא יחליפם אף אם יתלכלכו או יקרעו מעט, כן צריך לקחת ולקנות ד' מינים מהודרים, אבל אח"כ אין בזה קפידא כלל, ומדרך השמחה החזקה שישתנה קצת עין האתרוג [וכמ"ש החת"ס על האתרוגים שנשתנו מראיתם מחיכוך המצוה], ואף מדרך השמחה שאין מקפיד כ"א על הגבול בין שלו לחבירו, אלא כולם ביחד מפזזים בכל אשר לכל, ומטעם זה אין דין ולקחתם 'לכם' ולא 'לקיחה תמה' שייכים אלא בלקיחת הלולב שהוא כעניין קנייתו הראשונית, ואינם שייכים בעניין השמחה עצמה לפני ה', שאז אין מקום לדינים אלו.

[ונראה דבזה ית' ג"כ הא דאיכא פסולים בד' מינים שפוסלים ליום ראשון בלבד ואינם פוסלים לשישה ימים, ובשו"ע כתב שאין לברך עליהם ביום הראשון, ולכא"ל י"ע, דהא מצות ושמחתם לפני ה' נוהגת כל שבעה, וריב"ז תיקן שיהא במדינה כבמקדש, וא"כ יברך אף ביום הראשון משום דרבנן ד"ושמחתם לפני ה'", ואף שדאורייתא אינו מקיים בד' מינים הללו, מ"מ יברך משום דרבנן, וכן י"ע לדעת הרמב"ן אי במקדש מברך ביום הראשון מדין "ושמחתם", דבזה לא בעינן שלם וחסר כשר. אמנם לדברינו ית', דכיון דהלקיחה מקדמת לשמחה בעניינה, אינו יכול לקיים "ושמחתם" קודם שעשה "ולקחתם", ולכך ביום הראשון אינו מברך משום "ושמחתם" כל זמן שאין לו מינים ראויים ללקיחה, והיאך ישמח במיניו ועדיין לא לקחם כדין, ואך ביום השני שבו כבר אוחו העם כולו במצוות השמחה ובעמוד ושמח קאי אז כשר בלולב כזה, אבל ביום ראשון אינו בעמוד ושמח אלא בעמוד ולקח, ורק לאחר שלקח הרי הוא בעמוד ושמח.]

יהי רצון שחפץ ה' בידכם יצלח. י. מאיר

לסוכב את דודנו שהחזירנו לארצנו, על מתי נאמר המקרא 'שיתי ליבך למסילה דרך הלכת שובי בתולת ישראל שובי אל ערייך אלה' אם לא על דורנו, דור ששבנו בו אל ארצנו, דור שבחר בו ה' להשיבו לארצו, ארץ ה', האם לא עלינו מוטלת החובה והזכות, לשוב אל ערינו, לשוב ולחבר מקרא למשנה ומשנה לגמרא, לשוב במסילה דרך הלכנו, עד שתהא ההלכה מאירת חיים, לחדש את ההבנה בתורה ובמצוותיה ודרכיה, עד אשר ישפיעו הדברים אף על כיווני המחשבה והפסיקה להלכה.

הלא ודאי 'חזק ונתחזק בעד עמנו, ובעד ערי אלקינו, וה' יעשה הטוב בעינינו'.

וכאן המקום להדגיש, שאין הכוונה חלילה לבכר את המקרא על פני המשנה או המשנה על פני הגמרא, היות ולא לחינם נתגלה כל גילוי זה שבתורה, וכמו שאמרו במסכת היכלות, שעיקר הודה וזיוה והדרה של תורה לא נתגלה אלא ע"י התנאים ואח"כ האמוראים, ואין הדברים מכוונים אלא לשוב ולחבר גדרי ההלכות למקורותיהם התוכניים והערכיים, לקיים את התורה לא כ"צו לצו קו לקו' אלא כ"זאת המנוחה הניחו לעייף וזאת המרגעה' (עי' ישיבתי כ"ח, י"ג).

[ובאמת כידוע, שרבינו הגדול החזון אי"ש התחיל לבאר הרבה מן הסברות בצורה יותר קרובה לתוכני הדברים, וכן חידש הלכות על פי סגנון זה, אף אם הדברים לא יצאו בדיוק מהגדרים, אם כי דבר זה צריך אריכות יתירה על דרכו שאי"ז מענייננו כאן, וכבר ידועים הדברים קצת בי מדרשא]

ולתועלת הענין אציג כאן הערה בהלכות ד' מינים, שכמדומני שהיא יותר בצורת לימוד של 'שובי בתולת ישראל אל ערייך אלה', ויעזרנו גואל ישראל ונותן התורה לכוון לאמתה של תורה, למען כבוד שמו.

כתב הרמב"ן [במלחמות ופסגות על הל' לולב להב"א ז', שאף בעזרה בשאר ימים חוץ מיו"ט ראשון אי"צ 'לכם', ומדברי הראב"ד נראה שיוצאים אף בחסר ובשאר דברים שיוצאים בהם בשני, וכן משמע מסתימת הרמב"ם שכתב שכל הפסולים כשרים בשאר ימים ולא חילק בין המקדש לשאר מקומות, ויל"ע בטעמא דמילתא, דאי מדאו' מחייבי, אמאי קילי מיו"ט ראשון, וביותר יש להבין דברי הראב"ד.

ונראה, שעניין הכתוב כך הוא, ש'ולקחתם לכם ביום הראשון' אינו עיקר המצוה אלא הכשר מצוה ל'ושמחתם', והיינו קחו ד' מינים הללו ושמחו עמם לפני ה' שבעה ימים, ואין הלקיחה מצוה בפנ"ע אלא בכדי לשמוח [ובפשוטו אילה"ק דא"כ אמאי ביום הראשון, הרי אף קודם לזה נמי יכול לקח, דהא בפש"מ כבר מצינו אך ביום בראשון תשביתו שאור מבתיכם, והיינו שביום הראשון יהא מושבת כבר, וכן כאן

אמנם כאן נשאלת השאלה איך אנחנו חוזרים לצורה זו, איך נשוב לערינו, מה היא ה'מסילה דרך הלכת', שעיי"ז נוכל לשוב לתורת ערי אלקינו.

וכאן אנו באים לפסוק השני, שהועדנו בתחילת דברינו, פסוק שפשוטו על ירושלים ומדרשו על צורת לימוד התורה וקיומה.

ב. בתקופת שיבת ציון מגלות בבל, נתנבא זכריה הנביא (ז', ט) - 'כי לפני הימים ההם [שחזרו ישראל לארצם] שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר ואשלח את כל האדם איש ברעהו, ועתה לא כימים הראשונים אני לשארית העם הזה האם ה' צבאות, כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יכולה והשמים יתנו טלם", ואף כאן פשוטו של מקרא מורה, כי בזמן הגלות האדם והבהמה לא היו שווים בשכירותם, וליוצא ולבא מירושלים אין שלום מחמת צרי ישראל הסובבים את ירושלים, ועתה לאחר ששבו שארית הפליטה יש שלום, ואפשר לצאת ולהכנס לירושלים ברוגע ונחת, ואף השמים יתנו טלם והארץ נושאת פירותיה.

אמנם רז"ל בחגיגה (ט"ז), פירשו פסוק זה על התורה - 'מאי דכתיב וליוצא ולבא אין שלום מן הצר, זה היוצא מדבר משנה לדבר מקרא, ואיכא דאמרי זה היוצא ממשנה לגמרא ואיכא דאמרי מש"ס לש"ס', והיינו שהמשילו המקרא לירושלים ביחס למשנה שהיא חוצה לה, והמשנה כירושלים ביחס לתלמוד ירושלמי, והירושלמי כירושלים ביחס לתלמוד בבלי. ומבואר שיש הרבה דרגות ביחס לתורה, כמה התורה אכן היא תורת ארץ ישראל, וכמה היא יותר תורה של 'הציבי לך ציונים', וכל זמן שאין ישראל בארצם, ליוצא ולבא אין שלום, אי אפשר לחבר בין התורה של ארץ ישראל המלאה תוכן ורוח חיים, לבין התורה החיצונית יותר, במצב הגלולי הזה. כאשר צוררנו מפרידים בין ירושלים לשאר העם, מי שנמצא בירושלים ומרגיש את כל ההארה והתוכן שבמצוות, אינו יכול לקשר את זה לצורת המצוות המוגדרת יותר שבמשנה ויותר שבירושלמי ויותר מוגדרת שבבבלי, ומי שנמצא בחוץ אינו יכול לחבר את כל המון פרטי דיניו והלכותיו לתוכן הפנימי הנמצא בירושלים, ולא זו בלבד אלא שאם ינסו לחברם, רק יזיקו, כיון שזהו מצב של 'אין שלום מן הצר', ומסיבה זו אפשר לראות שבד"כ אכן אין רבותינו זללה"ה עוסקי התלמוד ומבארי מנסים לבאר דבריהם עפ"י תוכן המצוה, ואינם דנים אלא בגדריה, וזה פשוט משום ש'ליוצא ולבא אין שלום מן הצר'.

אמנם כאשר החזירנו אלקינו לארצנו, וכבר ראו עינינו ש'ברא ה' חדשה בארץ', עד מתי נתחמק, עד מתי נהיה כבת השובבה שאינה רוצה לקחת אחריות על עצמה ועל הנהגתה, עד מתי נמאן

שו"ת דרישת ציון

הרב בן-ציון גולדשטיין

(ש-אומרים הם שתורתנו בטלה, והאמת איתם), כי זה מקומו. ואומר, כבר קבלו בני ישראל קבלה גמורה (-בתורה), שמצות התורה אמרו להם הנביאים עליהם שלא יבוטלו (-שהתורה ומצוותיה קיימים לעד). ואמרו, ששמעו זה במאמר מפורש, יסתלק ממנו כל מחשב וכל סברא. ואחר כך התבוננתי בספרים, ומצאתי מה שיש בהם מורה על זה, תחלה, שרוב המצוות כתוב בהן 'לדורותיכם' (-ומכאן, שתורתנו לעד). ועוד, מה שאמרה (דברים ל"ג, ז) 'תורה צוה לנו משה, מורשה קהלת יעקב'. ועוד, כי אומתנו איננה אומה כי אם בתורתיה (-שבכתב ושבבעל פה), וכיון שאמר הבורא שהאומה תעמוד כל עמידת השמים והארץ, מן ההכרח שתעמוד תורתיה כל ימי השמים והארץ. והוא אמרו (יחזקאל ל"א, ז) 'אם ימשו החקים האלה מלפני נאם ה', גם ירע ישראֵל ישבתו מקהלות גוי לפני פל הַיָּמִים'. עד כאן דבריו. (אמונת דעות מאמר ג).

לאמור, עם ישראל והתורה - זה דבר אחד שלם. אם אין תורה, אין עם ישראל, אם אין עם ישראל, אין תורה. מעתה, היות שהתורה מבטיחה בפסוקים מפורשים (יחזקאל ט"ז) את קיומה המתמיד של האומה לנצח, אם כן מוכרח הוא, שלא תתבטל תורת ה' שנתנה לנו, לא אנחנו ולא היא, שהרי "אומתנו איננה אומה, כי אם בתורתיה!"

נוכחנו כעת מדבריו, שלא בא כלל לדבר על ארץ ישראל, ולומר ח"ו שאין חשיבות לארץ ישראל, כי אם רק לתורה. להיפך (!) - הגאון מבקש לומר, שעם ישראל ביחוד עם תורתו ועם כל מצוות תורתו, כולל ארץ ישראל השקולה כנגד כל המצוות (ספרי דברים פ"א, פסוקא פ') - דבר אחד הם. היפך ממש מהמשמעות שכתבו בדבריו! (אגב, גורם הטעות נעוץ בהבדל שבין ביסוס אושיות היהדות על 'זוארטלאך' מזדמנים בדרך העברה, צו לצו קו לקו, נים ולא נים, לבין לימוד יסודי ומבוסס של אמונה ואושיות היהדות מעמקי מקורותיה).

ונחתום בדבריו הברורים של מרן החזון איש זצ"ל, במכתב משנת תש"ט, המעורר על כך, כי בימינו ישראל ותורתו חוזרים מהגלות אל ארץ ישראל ומתקיים בנו מאמר חז"ל: "עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל", וזה לשונו:

"והנה, מאות בשנים שהישיבות של בבל נודדים והולכים, סוללים המסלה לשוב אל ארץ שגלו ממנה. חרבו בבבל, ובנו הנהרסות באדמת נכר - בספרד, בצרפת ובאשכנז. חלפו שנותיהם אבל לא חלפה נפשם (-של הישיבות). זאת התורה שגלתה עשר גלויות, ושבתה ביתה בארץ שְׁנָעָר (-היא בבל), ושגלתה מבבל לארצות המערב (-תור הזהב בספרד. תקופת רס"ג, ריה"ל, ר"ף, רמב"ם, ועוד רבים מגדולי ישראל) - זאת התורה החוזרת עכשיו מערבות שממות המערביות אל ארץ הצבי, ארץ הקדושה הניתנה לאבותינו לנחלת עולם, אשר היתה למעון לה (-לתורה). בבואה מסיני, להופיע בקרני אורה בקרב ישראל, וכי. "עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בא"י (נגילה כ"ט). תש"ט" (קצין אגרות מון איש מ"א מכנס ג).

ודבריו ברורין מללו.

תשובה: די לנו, כי נצטט את דברי הגה"צ רבי מרדכי צוקרמן זצ"ל, מתלמידי מרן החפץ חיים, שהעיד על אירופה שמלפני השואה:

"למרבה היגון נטש הנוער את הדרך המסורה ופרק מעליו עול תורה ומצוות. אחד מעיר ושניים ממשפחה הצליחו לחנך את ילדיהם לשמור אמונים לדרך ישראל סבא, ובודדים ממש היו הנערים ששמו את פניהם לישיבות הקדושות (א.ה. שמעתי מהגר"ד יפה שאמר, שבני הישיבות מנו אז רק אלף חמש מאות בני ישיבות, לעומת עשרות אלפים כ"י בדורנו ב"ה, שלא לדבר על הכוללים הרבים כ"י, להם זכינו רק בדור אחרון ב"ה. וכשאמר הגר"ד משפט זה האחרון, פשטה נהרה על פניו). מבחינת 'אידישקייט', אירופה פשטה את הרגל לחלוטין, נוהג היה ר' מרדכי לומר, בהתייחסו לתקופה שלפני מלחמת העולם השנייה" (ימי ויז'ו, מ"א עמ' 23).

"בסוף מלחמת העולם השנייה הכרתי הרבה אנשים יראים ושלמים, מהם שבחרו לנסוע לאמריקה ומהם שנסעו לארץ ישראל. לא היו הבדלים במדת היראת שמים שלהם, אבל ההבדל ניכר בדור השני שיצא מהם, רואים הבדל בין הדור שגדל באמריקה לבין הדור שגדל בארץ ישראל... וזהו אות וסימן על הכח הסגולי של קדושת ארץ ישראל". (שם מ"ב עמ' 705).

ד. שאלה: ישנם המצטטים את דברי רבנו סעדיה גאון ז"ל, ש"אין אומתנו אומה אלא בתורתיה" ומכך רצו להסיק, כי אין חשיבות לארץ ישראל אלא רק ללימוד תורה, יהיה היכן שיהיה.

תשובה: דברי הרס"ג הוצאו לגמרי מהקשרם, מחמת שיבוש מכוון או מחמת טעות מצערת בהבנת הנקרא.

וכדי לדעת אחת ולתמיד מה אמר רס"ג, ומה לא אמר רס"ג, מחובתנו לצטט את הקטע כולו, בו ארוג משפט זה כטבעת בשלשלת, כדי שכל אחד, גם ילד קט, יזכור במו עיניו, מה אמר רס"ג (המוסגר בתוך הציטוט הוא משלנו, כדי להקל בהבנת דבריו. העתקנו על פי תרגומו של ר"ש תיבון, אך ניתן גם להיעזר בתרגום מהדורת ר"י קאפח).

רס"ג, בספרו המחשבתי העמוק 'אמונות ודעות', רב באותו מאמר את ריב היהדות עם דת אדום הרשעה, שאחת מהזיותיה הינה הטענה הנבובה, שכביכול, עזב ה' את עמו ישראל ותורתו, והם, עם דתם, דת אדום ("עז בשיתוף). הם עם ישראל האמתי! לא פחות... וכדי לעוררם מהזיית חלומם זה, מקהה הגאון את שיניהם וקובע:

"וכיון שהקדמתי אלה הדברים, אני רואה לסמוך לדברים האלה הדבור בבטול התורות

לנוכח ההתעוררות הרבה בענין דרישת ציון על טהרת הקודש והשאלות והדיונים המועלים בעקבות כך, נשתדל במדור זה לדון בשאלות, ולהציג את תשובתן לצדן.

הפעם בחרנו להתמקד בטענות שהועלו במאמר 'שורשי האסון האידיאולוגי אשר הופיע בגיליון הקודם.

א. שאלה: ישנם הטוענים, כי התורה ניתנה במדבר ולא בארץ ישראל, ומכאן שהיא ניתנת לקיום בכל מקום ואינה דורשת מאיתנו שנקיים אותה דווקא בארץ מסוימת.

תשובה: הנה התורה הקדושה ניתנה במדבר על הר סיני. וידענו, שכל מעלתו ותוקף קדושתו של הר סיני הוא רק מכח קדושת ארץ ישראל, כפי שכותב הגר"א על הפסוק: 'קול הַתּוֹרָה נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ: "התורה - היא התורה. נשמע בארצנו - הוא הר סיני, שהוא חשוב כמו ארץ ישראל" (שיר השירים ג, י"ג פ" א). זאת על פי מה שאמרו חז"ל: "וסיני מהיכן בא? אמר רבי יוסי: מהר המוריה נתלש. כחלה מעיסה" (מלש שמו"ט ט"ו, פה"ס ט"ו). ויותר מכך, עובדה זו עצמה, שהתורה ניתנה במדבר על הר סיני, לדברי הגר"א (פירוש אליהו דברים ג, ו), היא עצמה מוכיחה, ש"גילוי של תורה הוא בארץ [ישראל]!"

ב. שאלה: ישנם הטוענים, כי גם בגולה ובאמריקה אפשר ללמוד תורה, וכפי שענינו רואות, שעולם התורה פורח גם באמריקה.

תשובה: גם אם הנמצא לעת עתה בארץ טומאת העמים ולא זכה עדיין לקבוע את מושבו בארץ נחלת ה' הקדושה, שער השמים, ודאי שגם הוא חובה ומצוה עליו ללמוד תורה, אך זה פשוט שעיקר לימוד התורה וקדושתה, הוא כאן, בארץ ישראל, כמו שאמרו חז"ל: "שהתורה בארץ ישראל" (ספרי דברים ל"ו), "ואין התורה שלמה אלא בארץ ישראל" (נגלאש"ט ר"ב ט"ו, ד). וכפי שכותב הגר"א: "בחורבן נתבטלה העבודה, וכן התורה, כמו שאמרו (מגיגה ה): כיון שגלו - אין לך ביטול תורה גדול מזה" (ביאור הגר"א על הלכות ר"ב, נדפס ג"כ ח"ק"י). וכדברי הכוזרי: "שלא פָּרַם העושה ענבים גם במקום אחר, אין עם הסגולה (=עם ישראל) יכול להדבק בענין האלוהי כי אם בארץ הזאת!" (פזרי מהדו"א, מ"א, מאמר שני אות כ"ג).

ג. שאלה: ישנם הטוענים טענה "מציאותית" ו"היסטורית", ולפיה בין הגויים היה טוב יותר וכו' (שאלה זו שורשה בידע היסטורי נחשל היונק מהחיצוניים, ובצביעת המשקפיים בפחם שחור, מעורב בחומר פסימי).